

NUMELE ȘI PRENUMELE AUTORULUI:

PROFESOR: POPESCU MIHAELA MIRUNA

UNITATEA DE ÎNVĂȚĂMÂNT:

ȘCOALA GIMNAZIALĂ „PRO INGENIO” BRAGADIRU, JUDEȚUL ILFOV

TITLUL MATERIALULUI:

NEOLOGISMELE – DEFINIȚII ȘI FILIERE – referat/articol

NIVELUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT:

ÎNVĂȚĂMÂNT GIMNAZIAL

**MATERIAL EXTRACURRICULAR, DE DOCUMENTARE PENTRU CADRELE
DIDACTICE**

Neologismele – definiții și filiere

Prof. Popescu Miruna Mihaela
Școala Gimnazială Pro Ingenio

Neologismul este „un cuvânt introdus în secolul al XIX-lea în terminologia internațională, prin care se indică o unitate lexicală care a pătruns recent într-o limbă. Eficiența relativ redusă a neologismului în ansamblul conceptelor lingvisticii operaționale se explică prin ambiguitatea caracteristicii de «termen recent» din definiția acestuia; neologismul este identificabil numai într-o tăietură sincronică anumită și este operant în special în raportul cu limba standard sau cu anumite limbaje speciale (tehnice), văzute în aceeași perspectivă sincronică”.¹

Publicitatea joacă un rol important într-o societate modernă, fiind expresia unor paradigme economice, sociale și chiar politice, bucurându-se de sprijinul unui aparat teoretic din ce în ce mai sofisticat. Dacă la început publicitatea se făcea într-o manieră mai mult intuitivă, prin informare, astăzi, tendința este de a apela din ce în ce mai mult la cercetarea de specialitate și la abordările științifice. Deși la prima vedere aceasta pare a ține mai mult de marketing, mulți specialiști confirmă că această ramură se desprinde din domeniul științelor comunicării.² Publicitatea construiește un limbaj care unifică acțiunile umane, reușind să modeleze sisteme de valori. Stilul publicitar informează și convinge receptorii, prin diverse strategii, jocuri de cuvinte, inovație și argumente.

În publicitate, noutatea limbajului este conturată, adesea, de frecvența neologismelor. Termenul de *neologism* desemnează toate formațiile lexicale nou apărute într-o limbă, fiind legat deci de aspectul cronologic al lexicului. Aceste formații pot fi împrumuturi din alte limbi sau cuvinte realizate prin derivare și compunere din materialul limbii.³ Pătrunderea acestora se realizează sub două forme: prin creații proprii ale limbii și sub formă de împrumuturi, doar din necesități de comunicare. În urma unor cercetări amănunțite asupra scrierilor românești, s-a constatat că neologismele au apărut încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începuturile secolului al XIX-lea. Aspectul fonetic și morfologic al neologismelor era diferit față de cel de astăzi, deosebire redată prin particularitățile fonetice și morfologice ale limbii române literare de

¹DSL, 1997.

²PETRE; NICOLA (2004:9).

³MARCU; MANECA (1978: 7).

atunci, dar și prin păstrarea amprenteii limbii din care le-am primit. Limba română a trecut de la stadiul de vechi, la cel de modern, într-un timp scurt, nu înainte de a căpăta influențe străine. Prin intermediul manualelor școlare, al cărților de știință, limba română s-a îmbogățit cu foarte multe neologisme, provenite din latină, greacă, franceză, italiană, germană și, mai puțin, maghiară. Neologismele provenite din greacă, latină, franceză, italiană sau rusă au fost puse în circulație atât prin traduceri rămase în manuscris, cât și prin tipărituri. Începând cu anul 1829, odată cu apariția presei, cu dezvoltarea învățământului în limba națională, numărul acestora a crescut considerabil.

Numeroase cuvinte au intrat în limba noastră prin contactul care s-a produs între română și multe alte limbi străine. Există cuvinte a căror etimologie este greu de stabilit. Pentru altele este ușor de recunoscut limba de proveniență, pentru că au anumite particularități fonetice și morfologice. Studii recente de lexicologie românească au dovedit că proveniența multiplă a multor neologisme este o realitate, iar la constatarea acestui fapt se poate ajunge numai printr-o cercetare amănunțită a istoriei cuvintelor respective în limba română.⁴ Există câteva condiții pentru stabilirea etimologiei neologismelor, în primul rând bogăția materialului informativ de care dispunem. Sunt necesare informații numeroase care se pot găsi în manuale, reviste, documnete, gazete. Sunt neologisme a căror etimologie este incertă, din cauza lipsei de informații pentru construirea istoriei cuvintelor. În al doilea rând, stabilirea etimologiei ține și de interpretarea materialului informativ cu privire la istoria fiecărui neologism. Este bine de știut că etimologia este strâns legată de regiunea în care a circulat, inițial, acel cuvânt, dar și de limba din care au fost traduse scrierile respective. Etimologic, termenul de *neologism* (<fr. *néologisme*) desemnează un cuvânt nou introdus în limbă, indiferent de mijloacele de formare și proveniența acestuia. Noțiunea de neologism a fost dezbătută de numeroși filologi, conferindu-i-se multiple valori semantice. În secolul al XIX-lea, termenul a fost reperat ca fiind o unitate lexicală care a pătruns recent în limbă.

Marius-Radu Clim alege să facă o comparație asupra interpretărilor neologismului în lucrările de specialitate și în dicționare. Un neologism intră în categoria de cuvânt nou doar o perioadă scurtă de timp, căci, odată cu utilizarea frecventă în numeroase domenii, acesta își pierde statutul de neologism.⁵ Neologismul a apărut ca o consecință a necesităților culturale,

⁴ GRAUR (1950: 22-34) *apud* N. A. URSU, <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1593/pdf>, p. 106.

⁵ ADAMESCU (1936-1938: 49-78) *apud* CLIM (2012: 52).

deoarece o comunitate, trecând printr-o perioadă de schimbări culturale și de evoluție, operează modificări importante și în vocabular. Aceste împrumuturi sunt descrise pe categorii de către Pușcariu astfel: *împrumuturi de necesare* și *împrumuturi de lux*.⁶ Împrumutul necesar se mai poate numi și împrumut cultural, iar odată pătruns în limbă un astfel de cuvânt se va adapta la sistemul lexical al limbii în care a intrat, în timp formându-se derivate, familii noi de cuvinte. Dacă împrumutul se realizează doar la nivelul cult al societății el își păstrează statutul de neologism. Astfel există o deosebire între un neologism și un termen cult. Neologismul poate ajunge termen cult, dacă este folosit de întreaga societate și nu doar de pătura cultă.

Iordan și Robu nu sunt de acord cu termenul de *împrumut*, căci acesta desemnează dăruirea sau luarea a ceva sub rezerva restituirii, or aici nu putem vorbi de restituire odată ce un cuvânt a intrat în limba noastră. Ei preferă să le numească *inovații de proveniență*.⁷ Neologismul poate desemna, în sens larg, un cuvânt nou, împrumutat sau creat prin mijloace interne, iar în sens restrâns, un cuvânt străin împrumutat la o dată nu prea îndepărtată. Zugun dă o definiție asemănătoare: „împrumuturile și formațiile lexicale realizate în epoca modernă a limbii române și adaptate sub raport semantic. Împrumuturile neadaptate – cele care nu s-au diferențiat prin nici o trăsătură semantică de sinonime ale lor – sunt *barbarisme*, iar cele care sunt păstrate intenționat cu forma și sensul din limbile împrumutătoare sunt *xenisme*”.⁸ Zafiu în articolul intitulat „Neologismul și purismul” reliefează că modul de definire al neologismului a fost determinat de procesul adaptării la cultura occidentală. Pentru lingvistica românească, neologismul se delimitează clar prin „diferența dintre o cultură a elitei, pro-occidentală și recentă – și una populară, tradițională”.⁹

Termenul de neologism este denumit și prin următoarele sintagme: *cuvânt nou*, *cuvânt recent*, *cuvânt contemporan*, iar această tendință de utilizare a sintagmelor sinonimice se regăsește și la Bloomfield, în lucrarea sa *Language (cultural borrowing, intimate borrowing, dialectal borrowing)*¹⁰. Derooy este de părere că aceste inovații lingvistice presupun dezechilibre ale sistemului, ca fapte de limbă care afectează constant echilibrul intern al limbii:¹¹ „cette innovation est en soi un accident, une derogation individuelle à l’usage commun,

⁶PUȘCARIU (1940: 178).

⁷IORDAN; ROBU (1978: 310).

⁸ZUGUN (2000: 160).

⁹ZAFIU (2001: 11).

¹⁰BLOOMFIELD (1973: 346-443) *apud* CLIM (2012: 60).

¹¹DEROY (1956: 3) *apud* CLIM (2012: 63).

l'acte particulier et concret d'un locuteur qui recourt à un moyen d'expression inouï".¹² Deroy face distincția între cuvânt strain, împrumut și peregrinism, ultimul fiind un împrumut în faza inițială de instalare în limbă, iar Guilbert consideră că etapa instalării, pe care Deroy o numește „peregrinism”, este de fapt perioadă neologică.¹³

O altă considerație asupra neologismului este realizată de către Hjelmslev în lucrarea sa din 1966, care face distincția între *mots d'emprunt* și *mots étrangers*, prima categorie desemnând cuvintele împrumutate și adaptate la sistemul fonetic și morfologic al limbii care împrumută, în timp ce a doua categorie reprezintă termeni străini care nu se pun în acord cu restul vocabularului.¹⁴ Așadar, termenul de neologism a determinat o mulțime de accepții, dezbătute în lucrări de specialitate ale marilor lingviști, care expun interpretări proprii în urma cercetărilor amănunțite realizate.

Neologisme sunt și cuvintele intrate cu ajustări, din alte limbi, dar și termenii intrați prin adăugarea de elemente latine sau grecești. În dicționarul LAROUSSE din 1932, neologismul este considerat „emploi de mots nouveaux, ou de mots anciens dans un sens nouveau”¹⁵, iar dicționarul ROBERT ediția din 1959 oferă o definiție în trei părți. Conform lui, denumirea de „neologism” a fost folosită pentru prima oară în 1735, desemnând o reacție față de un mod nou de exprimare. În dicționarele românești, termenul care desemnează inovația este explicat cu referire la dicționarele străine, la informațiile regăsite din altă limbă. N. A. Ursu și Despina Ursu realizează o listă a primelor atestări și se poate observa că termenul de *neologism* a cunoscut o perioadă de adaptare, regăsindu-se atât forma *neologhizm*, cât și *neologism* și *neologhism*.¹⁶

Tot referitor la problematica neologismului, Marius-Radu Clim semnalează o evoluție de sens interesantă, regăsită în edițiile *Dicționarului de neologisme* al lui Florin Marcu. De la prima ediție din 1961 și până la ediția din 2008, se înregistrează câteva deosebiri. Odată cu a doua ediție, termenul *neologism* este denumit „cuvânt nou într-o limbă, împrumutat dintr-o limbă străină sau format prin mijloace proprii în limba respectivă”. Începând cu cea de a treia ediție, „cuvânt nou împrumutat dintr-o limbă străină sau creat prin mijloace proprii în limba respectivă; (p. restr) împrumut lexical recent”, iar în edițiile următoare va fi definit drept „cuvânt nou,

¹² Trad. Această inovație este în sine un accident, o abatere de la uzul comun, actul particular și concret al unui locutor care recurge la un mijloc de expresie nemaipomenit. (trad. mea MS).

¹³ GUILBERT (1975: 31) *apud* CLIM (2012: 64-66).

¹⁴ HJELMSLEV (1966: 95) *apud* CLIM (2012: 148).

¹⁵ Utilizare a cuvintelor noi, sau a cuvintelor vechi într-un sens nou (trad. mea MS).

¹⁶ N. A. URSU, D. URSU (2006: 154) *apud* CLIM (2012: 89).

împrumutat dintr-o limbă străină sau creat prin mijloace proprii în limba respectivă; (p. restr) împrumut lexical recent, **accepție nouă a unui cuvânt.**’’¹⁷ Se observă cum definiția termenului se schimbă, adaptându-se la situația din limba română, dar și la viziunea lingviștilor. În concluzie, neologismul se desprinde din *neologie*, „act de înnoire și îmbogățire a limbii la toate nivelurile, evidențiind evoluția istorică și fiind un reper cultural.”’¹⁸

Lingvistul N. A. Ursu, în studiul său „Problema etimologiei neologismelor limbii române”, analizează neologismul *clasă*.¹⁹ Va fi folosit sub această formă în Transilvania și Banat în jurul anului 1820, considerat de proveniență franceză (<fr. classe), dar și germană (< germ. Klasse). Nu doar proveniența germană și franceză sunt susținute pentru acest neologism, ci și proveniența rusă, latinească și italiană. Unele dicționare indică doar etimologia franceză a cuvântului *clasă*, în timp ce primele atestări ale formei *clasă* ne sunt oferite de scrieri didactice și literare traduse din germană.

Așadar, pentru a stabili etimologia unui neologism trebuie acordată o atenție sporită particularităților limbii române literare și structurii fonetice și morfologice din acea vreme.

Bibliografie:

•LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

CLIM, Radu - Marius (2012) - *Neologismul în lexicografia românească*, Iași, Editura IORDAN, Iorgu; ROBU, Valentin (1978) - *Limba română contemporană*, București, E.D.P.

literatură și artă „Regele Carol II”

PETRE, Dan; NICOLA, Mihaela (2004) - *Introducere în publicitate*, București, Comunicare.ro

PUȘCARIU, Sextil (1940) - *Limba română*, vol. 1, *Privire generală*. București, Fundația pentru Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”

ZAFIU, Rodica (2001) - *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, E.U.B.

ZUGUN, Petru (2000) - *Lexicologia limbii române*, Prelegeri, Iași, Tehnopres

•DICȚIONARE

DN – Florin MARCU, Constantin MANECA, *Dicționar de neologisme*, București, Editura

¹⁷MARCU, MANECA (1961; 1966; 1978; 1997; 2002, 2007; 2008).

¹⁸ CANELLA (1867: 234-235) *apud* CLIM (2012: 156).

¹⁹ N. A. URSU, <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1593/pdf>, p. 108.

Științifică, 1961;

- ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică, 1966;
- ediția a III-a, București, Editura Academiei, 1978

DSL – Dicționar de științe ale limbii, București, Editura Științifică, 1997

•SITE-URI

URSU, N., A., - Problema etimologiei neologismelor limbii române,
(<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1593/pdf>)